

Pärast seda mäng jätkub ja hakkab aja möödudes vaikselt raugema. Niisugune etendus vältab segamatutes oludes tunnikese pimedas ning edasi keskhommikuni välja. Kui aga mängu häiritakse (inimese või kiskja poolt), lahkuvad tedred platsilt ning võivad mängu jätkata oma kodupiirkonnas mängupaiga läheduses.

Tedremängu bioloogiline mõte on tagada kanade paaritumine kõige aktiivsemate ja elujõulisemate kukkedega. Tedred püsivad paare ei moodusta ning munade haudumine ja poegade eest hoolitsemine on ainult kanade mure; kukkede ülesandeks on vaid paaritumiseks soodsa fooni loomine ja sugulise valiku ellukutsumine.

Kui tahame täpsemalt hinnata lindude arvu mängus, peame varem tehtud varjes valmis olema juba pimedas, muidu hirmutame seltskonna laiali ning tekitame häirimise stressi. Vaatlusvarjeks sobib okstest onn või väike varjetelk, kust saab linde neid häirimata vaadelda. Varje tuleks ehitada või üles panna keskpäeval ning soovitatavalt juba veebruaris-märtsis. Eesti kaitsealadel tuleb varje püstitamine ja vaatluste tegemine kokku leppida looduskaitseametnikuga. Teinekord võib vaatlusteks ja loenduseks sobida ka eemal asuv vaatluspaik, kust saab linde jälgida ja loendada binokli, vaatlustoru või teleobjektiivi abil.

Tedrekanu on kaitsevärvi.

Tedre aastaring • Ematedred alustavad oma muna-kurna haudumist maikuu esimesel poolel. Tedrepesa asub maapinnal puhma varjus, tavaliselt mängupaiga läheduses, ning kaitsevärvi hauduja püsib munadel umbes 25 päeva, lubades endale vaid nappe hetki (tavaliselt tunnikese) toitumiseks. Emateder saab loota vaid iseendale. Kui pesa avastab mõni arvukaist vaenlastest, on kaotus paratamatu, ning siis tuleb loota vaid järelkurnale ja paaritumiseks taas külastada mänguplatsi. Normaalsest kurnast kooruvad tedretibud juuni alguses, järelkurnast aga isegi veel juuli alguses. Koorunud pojad jäävad pesapaika vaid ööpäevaks, edasi algab ema selt-sis lõputu rännak mööda ohtlikke radu. Tedrepesas on tavaliselt 7–9 muna, kuid poegi-tütred jääb suve lõpuks alles paremal juhul 3–5.

Kõige tähtsam vaatlusaeg saabub suve lõpus, augustis, sest just nüüd tuleks kindlaks teha pesakondade suurus. Selleks tuleb külastada tedre elupaiku ning valitud rajal kirja panna, kui palju on tedrekanu ilma pereta, kui palju emaslinde noortega ja kui suured on pesakonnad. Just niisugune andmestik võimaldab hinnata pesitsusaasta edukust või ebaedu ning võrrelda seda naabrite omaga või varasemate aastatega. Kui teil on indu ja võimalusi selliseid loendusi teha, siis on oluline kaardistada vaatlusmarsruut ning määrata kindlaks vaatlusraja täpne pikkus ja koordinaadid.

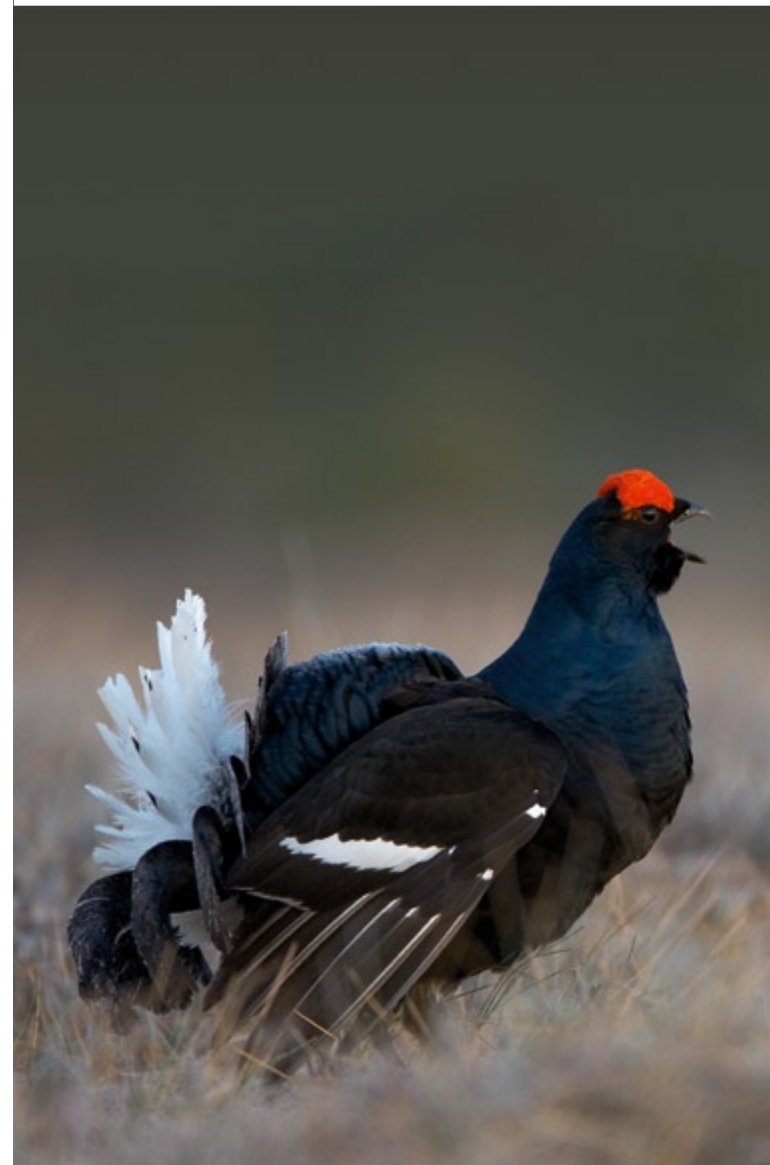
Tedrekuked elavad kas omaette või väikestes rühmades. Talveks koonduvad nad salkadesse ja toituvad kaseurbadest ja -pungadest nagu tedrekanadki. Endistel aegadel, kui tetrede arvukus oli palju suurem, võis lumistel talvedel kohata suuri tedreparvi, kus linde oli 50–100; tänapäeval on see arv ehk mõnikümmend. Praegustel tedrevaatlejatel tasukski kirja panna, mitut ja kui suurt salka keegi talvel kohtab! Niisugused vaatlused oleksid igati teretulnud.

Head tedreaastat!

Tekst: Tiit Randla *Retsensent*: Ene Viht *Kirjastus*: Eesti Loodusfoto *Fotod*: Arne Ader, Margus Muts (kaas) *Trükise väljaandmist toetas SA Keskkonnainvesteeringute Keskus*
© Eesti Ornitoloogiaühing, 2008

Teder – aastalind 2008

Tedrekuked mänguplatsil.

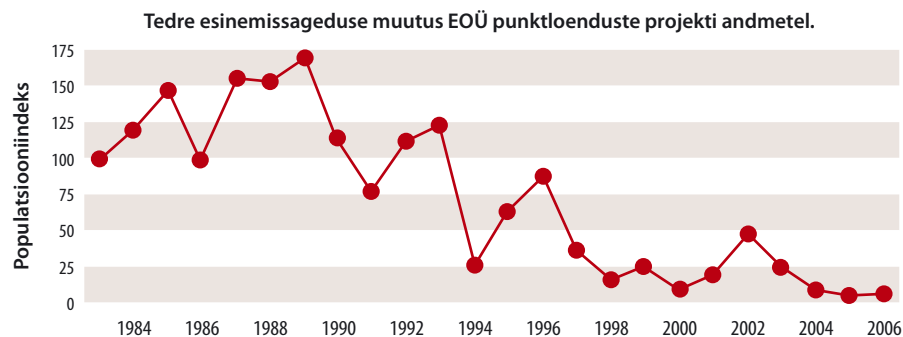
Teder on aasta lind • 2008. aasta linnuks valis Eesti Ornitoloogiaühing tedre. Tedre sellepärast, et ta on üldtuntud, aga kahjuks pidevalt kahaneva arvukusega põlislind Eesti looduses. Vaid maainimestele on tedrekuke kevadine kudrutamine veel tuntud loodus-hää. Vanemate jahimeeste mälus püsib mälestus tederest ka kui jahilinnust. Küttida lubatud ulukite nimekirjas oli teder 1968. aastani – seega 40 aastat oleme püüdnud teda säästa, kuid paraku tulutult, sest tasapisi on tema arvukus langenud. Linnu-uurijad nimetavad liigi järjepidevat arvukuse vähenemist pikaajaliseks depressiooniks ning tedre puhul kestab see kahjuks suurtel aladel Põhja- ja Kesk-Euroopas. Teder taandub inimese loodud maastikest, ehkki võttis need põllumajanduse madala arengutaseme juures alguses omaks. Meie päevil elab tetri arvukamalt vaid maades, kus on õnnestunud säilitada tema looduslikke elupaiku.

Arvukus • Kuigi paljudelt aladelt taandunud või koguni välja surnud, pole teder ometi taigametsa levikualadel mingi loodusarvuldus. Tema koguarvu on hinnatud seal minimaalselt 5 miljonile isendile.

Tedre taandumine meie loodusest on tingitud maastike muutumisest viimase pooleaja aasta vältel, kui hariti üles madalsoid, looduslikke niitusid ja põõsastuid, muudeti järsuks üleminek metsa ja kultuurmaastiku vahel ning soodustati maastike liigendamise, võõrliikide levitamise ja ulukite lisasöötmisega kiskjate ja metssea levikut ning arvukuse tõusu.

Alates 1978. aastast kuni käesoleva ajani on augustis Eestis tehtud metsislaste seiret, mille käigus on kogutud andmeid tedre arvukuse muutuste ja asurkonna sigimise edukuse kohta. Ene Vihti koostatud arvukushinnangu põhjal oli meil 2002.–2007. aastal 6000–10 000 tedrekukke.

Uuema teabe kogumisele meie tedremängude kohta saaksid kaasa aidata kõik loodushuvilised. Selleks on vaja oma vaatlused ja tähelepanekud kirja panna. Loendusankeet ja loendamise juhend on Eesti Ornitoloogiaühingu kodulehel www.eoy.ee. Lisainfot tedre mängubioloogia kohta saab vajaduse korral Ene Vihti artiklist „Teder, Eesti põlisasukas” ajakirja Eesti Loodus käesoleva aasta aprillinumbris.

Tedremäng • Tedreelu aasta tähtsündmuseks on kevadine mäng. Tedre mänguplatsid asuvad tavaliselt lagedal soomaastikul, vahel ka lagenõmmedel, põlendikel, uudismaadel, raiestikel ja põldudel. Soodsa ja avara eluruumi korral lendab hommikuhämaruses mänguplatsile kokku rohkesti tetri. Ehkki tänapäeva mängupaigad koondavad vähem tedrekukki kui vanasti, esineb ka mitmekümne kukega seltsinguid. Tavaliselt hakkavad tedrekuked mänguplatsile külastama märtsi I dekaadil, kuid mängupaigal käimine on siis veel ebaregulaarne. Kõigepealt piiritlevad kuked mängupaigas oma territooriumi. Lumikatte korral jäävad lumele „tedrekirjad” – arvukad jäljeread ja tiivakriipsud. Nende järgi on hõlbus kindlaks teha mänguplatsi täpne asukoht. Kudrutamist ja mängupoose ning tantsuliikumisi saab vaadelda tavaliselt märtsikuu teisest poolest mai lõpuni. Aktiivset tedrekudrutust võib kargel ja vaiksel kevadhommikul kuulda kuni 3 km kaugusele.

Varahommikusele mängule kogunetakse veel pimeduse kätte all ning häälitsemine algab nn kõhvi laskmisega – valju suhistamisega antakse üksteisele teada oma kohalolekust. Järgneb kudrutamine, mis järjest valjeneb. Kõige aktiivsem on kudrutamine hämaras, mil on vaevu näha vaid mängupoosis kukkede valgeid sabaaluseid ja tiivalaike. Hommiku edenedes muutub tedrekukkede liikumine hoogsamaks, valvsalt jälgitakse naabrite tegutsemist ning tõrjutakse piiririkkujaid. Kanade ilmudes – see sünnib enamasti aprilli viimasest kolmandikust alates – olukord mänguplatsil elavneb. Kukk, kelle territooriumile tuleb emaslind, alustab kohe paarismängu: kudrutamise poosis ringikujuliselt tiirutades liigub ta kanale järjest lähemale. Kana valmisoleku korral paaritumiseks see toimubki, kui tedrekukk temani jõuab. Aktiivsed mängukuked on tavaliselt 3–5-aastased, nooremad ja vanemad hoiavad mänguplatsi ääre poole.

Hommiiku edenedes lööb idakaar punetama, ning järsku on mänguplatsil haudvaikus. Algab kulli- ehk rebasetund ja terasel vaatlejal on vahel võimalus jälgida saagijahile ilmunud kiskjat – rebast või koguni hunti, näha ülelendavat kanakulli või kaljukotkast. Liikumatuks tardunud tedred on otsekui vahakujud: ilmselt välditakse nii oma tabamist. Vaikus kestab peaaegu tunni.